

Opis źródła:

Przedstawione źródła to uchwały sejmikowe księstw opolskiego i raciborskiego z lat 1570–1571. Sam sejmik funkcjonował od 1565 r. i był rodzajem samorządu dla obu wspomnianych księstw. Wybrane uchwały dotyczą mieszkańców wsi. Jak wiadomo, księstwa opolskie i raciborskie już na przełomie XIII i XIV w. utraciły niezależność na rzecz Królestwa Czeskiego. W 1348 r. cesarz Karol IV Luksemburski włączył je do Świętego Cesarstwa Rzymskiego. Od 1526 r. księstwo opolsko-raciborskie znajdowało się pod panowaniem dynastii Habsburgów. Niedługo przed wydaniem omawianych uchwał, w 1565 r. z Opola wypędzono Żydów. Ważniejszym wydarzeniem dla stosunków społecznych na wsi górnośląskiej w epoce Habsburgów były jednak wydane w 1562 r. cesarskie regulacje pańszczyzny w księstwach opolskim i raciborskim. Stanowiły one wstępny etap reformy ustrojowej. Regulacje te były z czasem przejmowane przez inne księstwa śląskie. Ludność wiejska stała się podmiotem prawnym, mającym swoje obowiązki wobec panów, ale także posiadającym prawa i niejednokrotnie występującym jako partner szlachty. Chłopi mieli odtąd prawo skarżyć swoich panów do sądu za naruszanie ich praw. W przedstawionych uchwałach sejmikowych można dostrzec dbałość o sprawiedliwość społeczną i „podmiotowość” chłopów.

Miejsce wydania:

Stosunki społeczne na wsiach księstw opolskiego i raciborskiego w epoce Habsburgów (XVI–XVII wiek) w świetle aktów prawnych i akt sądowych. Materiały, oprac. R. Sękowski, Chorzów 2016.

Miejsce przechowywania źródła:

Biblioteka i Archiwum im. B.R. Tschammera, Archiwum Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Cieszynie.

Tekst źródła:

Stosunki społeczne na wsiach księstw opolskiego i raciborskiego w epoce Habsburgów (XVI–XVII wiek) w świetle aktów prawnych i akt sądowych. Materiały, oprac. R. Sękowski, Chorzów 2016, s. 108–115.

SEJM [sesja] ÓSMY

ROKU PAŃSKIEGO W PIĄTEK PRZED ŚW. JAKUBEM [21.07.1570 R.] ROZPOCZĄŁ SIĘ SEJM ZIEMSKI W OPOLU I NA NIM UCHWALONO [...].

1. Zasady pobierania podatku od zbiorów.

W sprawie zaś pobierania podatku cesarskiego od żywności i innych rzeczy, to ma być pobierany tak, jak brzmi polecenie biskupa, a mianowicie w ten sposób: w miastach burmistrz i rada miejska ma wyznaczyć dwie, godne zaufania osoby umiejące czytać i pisać, które złożą odpowiednią przysięgę, jedna z nich będzie przyjmowała pieniądze z podatku, prowadząc rejestr [pobraných pieniędzy] i wplacającemu dawała pokwitowanie, gdzie powinno być napisane którego dnia, ile i od kogo przyjęła pieniądze tak, żeby wszystko zgadzało się z rejestrem. Potem z tym pokwitowaniem sprzedający, który opłacił podatek, pójdzie do drugiego poborcy, czyli kontrolera handlu, jemu odda pokwitowanie i weźmie potwierdzenie [cechę], które przy wyjeździe z miasta, jako dowód opłaty podatku żywnościowego, odda strażnikowi bramy miejskiej i może wolno wyjechać [z miasta].

2. To samo.

Każdy, który coś na targ do miasta wiezie do sprzedania, cechę lub pokwitowanie papierowe powinien przyjąć od strażnika bramy miejskiej, i z tą cechą powinien zgłosić się do poborcy podatku i [wyjeżdżając z miasta] oddać strażnikowi pokwitowanie i cechę, wtedy zostanie przepuszczony przez bramę.

3. To samo.

Taki handlarz [sprzedający] powinien wszystkie dokumenty, które posiada, dobrze przechowywać, aby w każdym okresie można było sprawdzić i porównać z rejestrem prowadzonym przez drugiego poborcę.

4. To samo.

Aby uniknąć jakichś oszustw i kręctw z płaceniem podatku, dla lepszej pewności, powinni obaj – sprzedający i kupujący, udać się do poborcy i sprawdzić ile przywiózł żywności i jaki zapłacił podatek, pod [karą] przepadkiem tego wszystkiego co przy nim było [kupił].

To samo.

Taki podatek od [sprzedawanej] żywności ma [obowiązywać] we wszystkich miastach, oficjalnie opublikowany i ogłoszony wszystkim mieszkańcom.

To samo.

A ci poborcy miejscy mają co kwartał w roku, obydwaj, z rejestrami zgłosić się [w celu rozliczeń] do ziemskich wybierczych [poborców podatkowych księstw] panów Jana Rohowskiego i Jana Kochcickiego w terminach: pierwszy na dzień św. Gawła [16.10.1570 r.], drugi na dzień św. Łucji [13.12.1570 r.], trzeci na środę Popielcową [28.02.1571 r.], czwarty na dzień św. Medarda [8.06.1571 r.] lub pierwszy dzień czerwca przyszłego roku 1571.

To samo.

Zaś na wsiach, w majątkach stanu panów i szlachty, każdy pan i rycerski człowiek, w każdej wsi w majątku wyznaczy człowieka zaprzysiężonego, który będzie pobierał podatek od żywności, a następnie panu swemu co cztery tygodnie oddawał jakieś pieniądze co [jeżeli] na wsi się coś sprzedało. Ale co na targ do miasta [się] wozi, to [należy się rozliczyć] z miejskimi poborcami. A każdy pan lub szlachcic powinien wszystkie dokumenty dotyczące podatku od żywności trzymać [gromadzić] i później przekazać je wybierzczym ziemskim [ziemskim poborcom podatkowym]. Również ludzie stanu panów lub szlachta [ma złożyć] oświadczenie niżej napisane.

To samo.

Ja, N. oświadczam tym dokumentem, że otrzymałem od poddanego N. zaprzysiężonego podatek żywnościowy co na moim majątku sprzedałem, mianowicie N. [pieniędzy] od sprzedanych przez siebie zboża, ryb i innej [żywności, zwierząt], N. [poddany] sprzedał tyle [żywności] za taką [sumę] co podaję zgodnie z uchwałą sejmową i to poświadczam odcisnięciem swojego sygnetu.

10. Landknechty i włóczędzy mają być usuwani [wypędzani].

Landknechty i włóczędzy, którzy włóczą się [tułają] po wsiach, wyrządzając ludziom szkody, żądając od każdego kto ma, by im dawano, stąd powinni być wypędzeni, odesłani do miast, a Urząd Miejski [powinien] natychmiast o tym meldować panu staroście i oczekiwać dalszej decyzji.

14. Pisarze, którzy piszą podania [prośby] ludziom wiejskim powinni [je] podpisywać.

W tej sprawie stany uchwały, że każdy ten, który ubogim ludziom wiejskim lub innym, pisze podania, każde podanie powinien podpisywać swoim nazwiskiem, a jeżeli by tego nie zrobił, powinien być ukarany karą 10 grzywien.

UCHWAŁY SEJMOWE DZIEWIĄTE

ROKU PAŃSKIEGO 1571 W PIĄTEK PRZED ŚW. AGNIESZKĄ [20.011571 R.] PRZEDŁOŻONO WSPÓLNE SPRAWOZDANIE PISEMNE I USTNE PANÓW POSŁÓW, KTÓRZY WE CZWARTEK PO BOŻYM NARODZENIU ROKU 1570 [28.12.1570 R.] OD WSZYSTKICH ZIEM [KSIĘSTWA] WYSŁANI ZOSTALI DO WROCŁAWIA NA OBRADY SEJMU PANÓW PRAŁATÓW [DUCHOWIEŃSTWA], RYCERSTWA I MIAST.

3. Podatki [ściągane] od poddanych.

Tak w tej sprawie panowie, duchowni i szlachta, jednomyślnie uchwalili, aby na pierwszy poniedziałek po św. Dorocie [12.02.1571 r.], wszyscy poddani ich zapłacili na bieżące potrzeby ziemskie pod karą ziemską wyżej ustaloną, po 10 groszy od 100 [10%] według szacunku i odesłali wybierczym. Panowie sędziowie ziemscy ustalą dzień przyjmowania podatków.

6. Służba folwarczna bez zgody [swojego] pana nie może być zatrudniona [u innego pana].

Ludzie, mieszkańcy miast i wsi w tych księstwach nie mogą żadnej służby lub komorników trzymać ani przyjmować, bez wiedzy i zgody swojego zwierzchnika [pana], pod karą 10 grzywien, jednak każdy kto ma [wynajął] komorę [izbę] lub mieszkanie może do roku [czasu] tam pozostać.

8. Młynarze mają obowiązek przyjmować zboże i wydawać [mąkę] odważone.

Wszystkie stany mocno stwierdziły, za bardzo pilną potrzebę, widząc wielkie nadużycia, które się dzieją w młynach, gdzie biedni ludzie w znacznej liczbie są oszukiwani i narażeni na szkody. Dlatego jednomyślnie uchwalili, aby każdy pan, duchowny, szlachcic i miasta, duchowni i świeccy, którzy na swoich gruntach lub przy swoich miejscowościach mają młyny, by każdy w swoim młynie miał porządną wagę i wszystko zważył, co się do młyna przywiezie, a gdy zmiele – również zważył. Na najbliższym posiedzeniu sądu ziemskiego [zostaną uchwalone] przez panów sędziów dalsze zarządzenie w tej sprawie. A przede wszystkim, aby każdy [młynarz] do przyszłego św. Jerzego [24.04.1571] to uczynił [posiadał wagę] pod karą i przypadkiem 50 grzywien który by tego nie uczynił.

Słowniczek pojęć:

Biskup – chodzi tu o biskupa wrocławskiego, którym był wówczas Kasper von Logau. Biskup wrocławski był najwyższym starostą księstw śląskich. Za: *Stosunki społeczne...*, s. 109, przyp. 622.

Jan Rohowski – był właścicielem Steblowa koło Krapkowic. W 1569 r. został wybrany na ziemskiego poborcę podatków. Za: *Stosunki społeczne...*, s. 111, przyp. 630.

Jan II Kochcicki – był właścicielem Lublińca oraz radcą kamery cesarskiej Śląska we Wrocławiu. Kilkukrotnie był wysyłany przez Habsburgów jako poseł do Polski. Za: *Stosunki społeczne...*, s. 111, przyp. 631.

Landknechty – tym mianem określano dezertersów i żołnierzy zwolnionych z wojska. Za: *Stosunki społeczne...*, s. 112, przyp. 635.

Grzywna – w XVI w. liczba 46, później 42 groszy; określenie to wyszło z użycia na początku XVII w. Za: *Stosunki społeczne...*, s. 395.

Pytania do źródła:

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

1. Kto w II połowie XVI w. sprawował władzę w miastach Górnego Śląska?
2. W jaki sposób miał być pobierany podatek od żywności? Czyje interesy w ten sposób ustawodawca chciał zabezpieczyć?
3. W jaki sposób próbowano zapobiec nieopodatkowanemu handlowi? Komu najbardziej mogły zaszkodzić zapisy wprowadzone w tej materii przez przedstawioną uchwałę sejmikową?
4. W jaki sposób zabezpieczano się przed niebezpieczeństwem podwójnego opodatkowania mieszkańców wsi od sprzedawanej żywności?
5. Jak oceniasz słusność uchwały o landknechtach i włóczęgach? Dlaczego postanowiono odsyłać ich do miast?
6. Z jakich praktyk mógł wynikać kształt zapisów uchwały sejmikowej o zakazie przyjmowania do pracy służby folwarcznej bez zgody jej dotychczasowego właściciela?
7. O jakich wcześniejszych nieuczciwych praktykach świadczy uchwała o ważeniu zboża i mąki? Kto był beneficjentem tych bezprawnych procedur w młynach?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony):

1. Co o dziejach parlamentaryzmu i rozwoju sejmowych form można się dowiedzieć z przedstawionego źródła?

2. Wymień wszystkie cechy feudalizmu (np. własność ziemi, zależności osobiste) obecne w zapisach przedstawionych uchwał sejmowych.

3. Czy w treści źródła dostrzegasz zapisy świadczące o początkach gospodarki kapitalistycznej? Uzasadnij odpowiedź.

Literatura pomocnicza:

Heck R., *Studia nad położeniem ekonomicznym ludności wiejskiej na Śląsku w XVI w.*, Wrocław 1959.

Idzikowski F., *Opole. Dzieje miasta do 1863 roku*, red. S. Baldy, Opole 2002, s. 36–105.

Inglot S., *Okres folwarczno-pańszczyźniany (1527–1763)*, w: *Historia chłopów śląskich*, red. Tenże, Warszawa 1979, s. 106–182.

Orzechowski K., *Historia ustroju Śląska 1202–1740*, Wrocław 2005, s. 45–172.

Schreiber-Kurpiers D., Szymański A., *Czas burz i zamętu (1532–1816)*, w: *Opole: dzieje i tradycja*, red. B. Linek, K. Tarka, U. Zajączkowska, Opole 2011, s. 58–65, 69–76.

Szulc H., *Typy wsi Śląska Opolskiego na początku XIX wieku i ich geneza*, Warszawa 1968, s. 27–31.

Śreniowski S., *Historia ustroju Śląska*, Katowice–Wrocław 1948, s. 85–174.

Najważniejsze cezury:

Przedstawione uchwały sejmikowe pochodzą z lat 1570–1571. W 1570 r. w Polsce powołana przez sejm komisja, pod przewodnictwem biskupa kujawskiego Stanisława Karnkowskiego, przedstawiła ustawę regulującą relacje Gdańska z Rzeczpospolitą, tzw. statuty Karnkowskiego. W Sandomierzu przedstawiciele protestanckich wyznań – kalwini, luteranie i bracia czescy – podpisali porozumienie dotyczące współdziałania wobec kontrreformacji. W zemście za potajemne pertraktacje rady miejskiej Nowogrodu Wielkiego z Litwą do miasta wkroczył car Iwan Groźny na czele oddziałów, które przez pięć tygodni grabiły i mordowały tysiące mieszkańców. Papież Pius V ekskomunikował królową Anglii Elżbietę I. W Antwerpii został wydany pierwszy nowożytny atlas świata *Theatrum orbis terrarum*. W Moskwie zawarto rozejm pomiędzy Rzeczpospolitą a Wielkim Księstwem Moskiewskim. Rozejm ten, mający obowiązywać przez trzy lata, oraz zawarty pół roku później pokój w Szczecinie między Szwecją, Danią i Lubeką zakończył I wojnę północną o hegemonię na Morzu Bałtyckim. Wskutek tzw. powodzi Wszystkich Świętych, wywołanej sztormem na Morzu Północnym, na wybrzeżu Holandii i Niemiec, śmierć poniosło około 20 tys. osób. W 1571 r. nastąpił atak floty duńskiej na Puck. W Przemyśle ukończono budowę bazyliki. W

Rzymie podpisano akt powołujący Świętą Ligę przeciwko Imperium Osmańskiemu. Wojska chana krymskiego Dewleta Gireja spaliły Moskwę. Śmierć ponieść mogło do 80 tys. mieszkańców. Pod Lepanto miała miejsce największa w dziejach świata bitwa morska pomiędzy Imperium Osmańskim a Ligą Świętą, która zakończyła się zwycięstwem strony chrześcijańskiej. W 1571 r. utworzono także Kongregację Indeksu Ksiąg Zakazanych.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Karolina Maciaszek.